

KİTAP TAHLİLİ

Dr. Lâtif ÇAKICI

İşletme İktisadı ve Muhasebe
Kürsüsü Asistanı

Lütfûllah Tenker : *İşletme İktisadı Cilt : I.*

(İşletmenin Kurulması - Organizasyonu - Finansmanı - Üretim Plânlaması - Üretim Faktörleri ve Yönetimi).

Bilgi Basımevi, Ankara 1969, xvii+294 Sahife, 30.— TL.

Kalkınma halinde olan memleketimizde, işletme iktisadının rolü ve önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Ancak, adigeçen disiplinin memleketimiz teori ve tatbikatındaki yeri henüz çok yenidir. Şimdiye kadar işletme iktisadı alanında yayınlanmış eserlerin sayısı da maalesef çok azdır (1). Bu alanda mevcut eserlere bir yenisini katan Lütfûllah Tenker'in aşağıda tahlile çalışacağımız «İşletme İktisadı, Cilt : I» adlı kitabı, başvurulabilecek temel bir el kitabı «Handbuch=Handbook» karakterindedir (2).

Tamamı 294 sahife olan kitap, işletme ve özellikleri, işletmenin kurulması, işletme organizasyonu, işletme finansmanı, üretim faktörleri ve başlıca üretim faaliyetleri başlıkları altında 6 ana bölümden meydana gelmektedir.

(1) Genel işletme iktisadı alanında şimdiye kadar yayınlanmış başlıca eserler :

Ferman, C. **İşletme İktisadı Dersleri**, Sevinç Matbaası, Ankara 1966.

Hatipoğlu, Z. **İşletme İktisadı**, Hamle Matbaası, İstanbul 1967.

Keskinoğlu, S. **Endüstride Hesap İşleri Bilgisine Giriş**, İkinci bası, İstanbul 1968 .

Oluç, M. **İşletme Organizasyonu ve Yönetimi**, Sermet Matbaası, ikinci bası, İstanbul 1963.

Tosun, K. **İşletme Sevk ve İdaresinde Kontrol ve Revizyon**, İstanbul 1959.

(2) Cilt : I.'in devamı mahiyetinde olmak üzere bkz.

Tenker, L. **İşletme İktisadı Cil: II.** İşletme ve Tüketici - İşletme ve diğer İşletmeler - Fiyatlandırma - Pazarlama - İşletme ve Ekonomik Hayat - Karar alma ve Yıllık Raporlar) Bilgi Basımevi, Ankara 1969.

Birinci bölümde konuya giriş mahiyetinde olmak üzere bazı kavramlar açıklanmakta, işletmenin tanımı ve bu tanımın unsurları incelenmektedir. İşletmenin genel ekonomi içindeki yeri ve önemi, işletmenin karşılaştığı ve çözmesi gereken problemler; örneğin neyin, nerede, nasıl, kimin için ve ne miktarda istihsal edileceği sorunları, etraflıca izah edilmektedir. Çeşitli işletme tipleri, -özel sektör işletmeleri, kamu iktisadî teşebbüsleri, yabancı sermaye işletmeleri- üzerinde kısaca bilgi verilmektedir. İşletme iktisadında kullanılan tahlil araçları; tablo, şekil, karteziyen sistem, değişken, şedül ve fonksiyonlar ile eğriler, bölümün sonunda ele alınmaktadır.

İşletmenin kurulması başlığını taşıyan ikinci bölümde kuruluş öncesi yapılması gereken çalışmalar ele alınmaktadır. Zamanımız işletmelerinin sürümce dönük işletmeler olduğu gerçeğinden hareket eden yazar, piyasa etüdü ve talep tahminine öncelik vermektedir. İşletme kapasitesinin tayini ve bu kapasite tayininde rol oynayan faktörler de incelenmekte; müteakiben kuruluş yeri seçimini etkileyen unsurlar ele alınmaktadır.

Malî etüd alt başlığı altında yatırım tutarının hesaplanması, işletmede gelir ve gider tahminlerinin yapılması, finansman gibi konularla, organizasyon şeması konuları yer almaktadır. Yatırıma karar verilirken, müteşebbisin yapması gereken hesaplamalar ve değerlendirme faktörleri de geniş bir şekilde incelenmektedir.

Üçüncü kısımda işletmenin hukukî yönden kurulması sorunu, daha ziyade Türk Ticaret Kanunu (TTK) esasları çerçevesinde ele alınmaktadır.

Kitabın üçüncü bölümü işletmenin organizasyonuna ayrılmış bulunmaktadır. Organizasyon tanımlandıktan sonra işletmelerdeki önemi ile oranizasyon prensipleri olarak yetki verilmesi, yönetim alanı, kumanda birliği konuları açıklanmaktadır. Çeşitli organizasyon tipleri (hat organizasyonu, görevsel organizasyon, kurmay-hat organizasyon), avantaj ve dezavantajları ve hangi tip organizasyonun, hangi tip işletmelerde uygulanabileceği nedenleri ile birlikte açıklanmaktadır. İyi bir organizasyon şeması teşkilinin, işletme personel tedarik politikasına olan tesirleri de bu arada incelenmektedir. Bölümün sonunda hangi hallerde işletmede yeniden düzenleme (reorganizasyon) yapılabileceği sorunu ele alınmaktadır.

İşletme finansmanı ile ilgili açıklamalar dördüncü bölümün konusunu teşkil etmektedir. Özellikle tatbikatta birbiri ile karış-

tırılan bazı kavramlar (örneğin fon ve sermaye) tam bir açıklığa kavuşturulmuş bulunmaktadır. İşletmelerin finansman sorunu, kuruluş safhasında ve işletme döneminde olmak üzere ikili bir ayırım halinde ele alınmaktadır. Sermaye temini, sermaye kaynakları (özellikle sermaye piyasasının yeri, önemi ve fonksiyonları) tahvil ihraççı, yatırım veya kalkınma bankalarından kredi temin imkân ve şartları etraflıca incelenmektedir. İşletme döneminde finansman, genel olarak döner sermaye tedariki şeklinde ele alınmakta; elde bulundurulmuş hazır fonların miktar ve seviyesi ile likiditenin işletmeler için arzettiği önem üzerinde bilhassa durulmaktadır.

Bölümün sonunda işletmenin büyütülmesi veya yenilenmesi halinde ortaya çıkan finansman sorunları özellikle amortismanlar, dağıtılmayan kârlar, karşılıklar ve ihtiyatların kullanılması hali ele alınmaktadır.

Kitabın beşinci bölümü, üretimin plânlanmasına ayrılmaktadır. Bu bölümde ilerki bölümlere hazırlık olmak üzere daha ziyade mikro iktisat konularına yer verilmektedir.

İşletmenin nihai amacı kârını maksimumlaştırabilmektir. Bu kâr fonksiyonunun değişkenleri olan gelirler (aynı anlamda talep) ile giderler (üretim maliyeti) ve bunların tâbi olduğu faktörler, hem tasvîri hemde grafikli olarak örneklerle geniş bir şekilde incelenmiş bulunmaktadır. Azami kârı sağlayacak üretim miktarını tesbitte marjinal analiz ile kâra geçiş grafiklerinin mahiyeti ve önemi; hem tam rekabet, hem de aksak rekabet piyasalarında nasıl kullanılabilecekleri hususu detaylı olarak ele alınmaktadır. İşletmelerin bünyelerine göre üretim faktörlerinin plânlanması (emek veya sermayesi yoğun işletmeler gibi) da incelenmektedir.

Kitapta oldukça yenilik sayılabilecek bir konu olan iş programları, işletme bütçeleri ile proforma (tahmini) bilânço ve kâr-zarar cetveli, beşinci bölümün sonunda ele alınmaktadır.

İş programlarının tanımı, sınırları, hazırlanışı ve uygulamasının izlenmesi ana hatları ile verilmektedir. İşletme bütçelerinin tanımı, önemi ve çeşitli işletme bütçeleri de kısaca bu kısımda yer almaktadır. İşletmelerin faaliyet dönemi sonundaki durumunu önceden görebilmek ve işletmenin ne kadar kâr edebileceğini tahmine çalışmak için yapılan proforma bilânço ve kâr-zarar cetvellerinin örneklerle izahı da bu arada yapılmış bulunmaktadır.

Üretim faktörleri ile başlıca üretim faaliyetleri kitabın altıncı ve sonuncu bölümünü teşkil etmektedir. Genel iktisat teorisinde

ele alındığı şekilde üretim faktörleri; emek, sermaye, toprak (tabii kaynaklar) ve müteşebbis olmak üzere dördlü bir ayırım içinde ele alınmaktadır.

Emeğin istihsaldeki yeri ve önemi, emek karşılığı olan ücretlerin çeşitli açılardan tasnifi yanında uygulamadaki ücret bazıları ve bu arada farklı ücret sistemleri (Halsey, Rowan, Bedaux ücret sistemleri gibi) örnekler yardımı ile geniş olarak incelenmektedir. Bu kısmın sonunda iş değerlendirilmesinde geçerli kantitatif ve kalitatif metodlara da yer verilmektedir.

Yazar sermayeyi, «üretimde kullanılan bütün maddî ve gayri maddî değerler olarak tanımlamakta, müteşebbisin kumanda ettiği ve işçinin kullandığı tarafsız bir üretim faktörü» olarak kabul etmektedir (3). Bu kısımda prodüktiviteyi arttırıcı tedbirler arasında zaman ve hareket etüdüleri ile otomasyonun üzerinde kısaca durulmaktadır.

Tabii kaynakların tasarruflu bir şekilde kullanılması gerektiği, bazı hallerde arazinin işletmenin kuruluş yeri seçimini sınırladığı gerçeğine de işaret edilmektedir. Dördüncü üretim faktörü olan müteşebbisi, her işletmede tesbit etmenin güçlüğüne işaret edilmekte, ancak karar riskine en sonunda katlanan kimse müteşebbis olarak tanımlanmaktadır.

İşletmelerde araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ayrılan bölümün üçüncü kısmında basitleştirme, ihtisaslaşma standartlaştırma ilkelerinin izahı yapılmakta, özellikle standardizasyonun üretici ve tüketici üzerine muhtemel tesirleri etraflıca incelenmektedir. Rasyonel bir üretim için işletmelerce satın alma işlerinin düzenlenmesi gerektiğine de işaret edilmektedir.

İşletmelerde prodüktivite konusu, işçinin ve sermayenin prodüktivitesi olarak iki kademedede ele alınıp hesaplanış şekilleri hakkında örnekler verilmektedir.

Bölümün sonunda, üretimin kontrol edilmesinde başvurulan usuller ile stok kontrolü (optimal stok ve sipariş miktarı ile en uygun sipariş zamanını tesbit etme) ve nihayet kalite kontrolünün işletme için arzettiği önem üzerinde durulmaktadır.

Kitapta, mikro iktisat konularının ,örneğin üretimin plânlanmasında marjinal analiz ve üretim faktörlerinin detaylı olarak in-

(3) Tenker, L. İşletme İktisadı, Cilt: I. a.g.e., s. 241.

celenmemesi, ve işletmenin hukuki yönden kurulması hususunun ele alınmaması; diğer yandan işletme bütçeleri ile ilgili bahsin çok daha geniş bir şekilde ele alınması gerekirdi kanaatindeyiz.

İşletme iktisadına giriş mahiyetinde bir çalışma olduğu yazarının önsözünde de belirtilen elimizdeki eser, bu alanda Türkiyede bir boşluğu doldurabilecek niteliktedir.

Her bölümün sonuna bölümün özeti ve konu ile ilgili geniş Türkçe ve İngilizce bibliyografya konulmuş olması esere ayrı bir değer kazandırmaktadır.

Eseri, işletme iktisadına yeni başlayan öğrencilere bilhassa tavsiye ederiz.